

Filosofisch Dagboek

366 inspirerende en intrigerende fragmenten uit de westerse filosofie

Bart Wallet , Paul van Tongeren

“Dit dagboek wil je meenemen op een fascinerende reis kriskras door 25 eeuwen westers filosofisch denken. Er is geen systematiek in chronologie, thematiek of stromingen en er is geen alfabetische volgorde. Het is een tocht als door een imponerend berglandschap, waar zich na elke bocht een verrassend panorama kan onvouwen. Je hoeft je niet te haasten; we trekken er een jaar voor uit. De fragmenten zijn ‘proefstukjes’, zoals je op de markt stukjes kaas, worst of fruit kunt proeven; als het smaakt kun je je laten verleiden om te kopen. De smaken verschillen, maar het aanbod is groot.”

Zo begint Bart Wallet de eerste alinea van het Filosofisch Dagboek. We maken kennis met de eerste filosofen als Democritus, Aristoteles en Plato, maar zullen ook denkers uit deze tijd tegenkomen, die zich uitspreken over de huidige problemen als migratie, milieu en klimaat, racisme en antisemitisme. Het dagboek neemt ons mee naar een eindeloze hoeveelheid onderwerpen, waar we mee te maken krijgen in ons persoonlijke leven en in onze samenleving..

Het is echt een dagboek dat begint op 1 januari en eindigt op 31 december, waarbij rekening is gehouden met het schrikkeljaar, vandaar 366 dagboekfragmenten. Maar het kan ook dienen

als naslagwerk.

Op elke dag staat een kort fragment van een filosoof, dat je uitdaagt tot zelf nadenken. Het draait daarbij om *goed, langzaam en diepgaand lezen*.

Nietzsche omschrijft dit heel mooi door dit lezen te vergelijken met het grazen van een koe. Deze snijdt eerst het gras af en slikt het door. Daarna komt het gras terug en vermengt het zich met de maagsappen. Alles wat bruikbaar is wordt opgenomen en wat niet bruikbaar is afgescheiden. Dat is filosoferen.

Elk fragment vormt een afgesloten geheel. Vanaf blz. 573 staan alle filosofen, die in dit boek aan het woord komen in alfabetische volgorde met het onderwerp en de data waar we het fragment kunnen vinden.

Dat maakt het voor mij makkelijk om voor deze recensie een aantal “krenten uit de pap” te halen.

Ik heb hierbij de volgende indeling gemaakt:

1. Over filosofie
2. Over Wijsheden
3. Over de Hedendaagse problematiek

Filosofie.

12 januari David Hume 1711 – 1776

Filosofie als tegengif

Waar gewoon gezond verstand en de dagelijkse routine tekort schieten vormt de filosofie een probaat tegengif voor bijgeloof en pseudoreligie. Hume geeft een paar voorbeelden hoe zeer capabele zakenmensen en politici gebukt kunnen gaan onder het meest grove bijgeloof en dat als deugdelijke filosofie zich een plaats in de geest weet te verwerven, het met dit bijgeloof is gedaan.

8 mei George Wilhelm Friedrich Hegel 1770 – 1831

Filosoferen is hard werken

Men is er heden ten dage van overtuigd dat in tegenstelling tot alle wetenschappen en vaardigheden, er voor filosofie geen uitgebreide inspanning nodig is om dit te leren, omdat men meent dat men deze vaardigheid al reeds volledig bezit. Maar wat men hiervoor aanziet kan men volgens Hegel vergelijken met cichorei, die men koffie noemt. Hij laat zien dat men een lange weg af moet leggen naar de rijke en diepe beweging die de geest tot weten leidt.

10 juni Edmund Husserl 1859 – 1938

Filosofie als strenge wetenschap

Hoewel de filosofie, zoals uit het voorgaande fragment blijkt, dus toch de pretentie heeft een strenge wetenschap te zijn, meent Husserl dat in dit fragment juist weer te moeten bestrijden. Het stuk is zeer interessant om te lezen, maar Husserl gebruikt daarbij wel zeer lange zinnen. Voor de aardigheid heb ik de woorden van één zo'n regel geteld en kwam uit op 83! Even doorbijten dus.

23 juni

Jean François Lyotard 1924 – 1998

Waarom filosoferen?

Lyotard neemt in dit fragment de windroos als uitgangspunt.

Een windroos heeft vele punten en filosoferen is het verlangen om iets te bekijken en te beredeneren vanuit alle punten van de windroos. Hij maakt daarbij een mooie vergelijking met het Franse woord *savoureren*. Savoureren doe je met je mond. Proeven, vermengen maar tegelijk ook op afstand houden om te kunnen beoordelen. En laat je mond nu juist ook de plaats zijn van het spreken.

Wijsheden

16 maart

Cornelis Verhoeven 1928 – 2001.

De dood en het gemis

Wie kent niet de wijsheid: 'Over de doden niets dan goeds'.

Het aloude idee hier achter is de angst dat als men iets negatiefs over de doden zou zeggen, deze daarvoor wraak op ons komen nemen.

Verhoeven heeft daar een veel realistischere en bijna poëtische interpretatie voor.

De dode is verleden geworden en bij het treuren om zijn het verlies, komen alleen de goede dingen bij ons boven.

Verhoeven geeft een prachtige uiteenzetting hoe wij daarbij het verleden proberen vast te houden en tot tegenwoordige tijd te maken. Hij haalt daarbij de dood van zijn vader aan met alle doorleefde gevoelens. Dit riep ook bij mij zeer herkenbare gevoelens op.

Het hele fragment is gewoon een 'must' voor het verwerken van het verlies van een dierbare.

7 april

Samuel IJsseling 1932 – 2015

Dé waarheid bestaat niet

Het begrip veelheid heeft vele vormen. Zo zijn er heel veel sterren, oneindig veel getallen, heel veel woorden en nog meer verhalen.

Voor de filosofie is veelheid vooral een probleem als dit gepaard gaat met tegenstrijdige interpretaties, want daarin is geen eensgezindheid.

IJsseling illustreert dit met een aantal aansprekende voorbeelden, waaruit blijkt dat er vele waarheden bestaan.

12 juni

Jan Amos Comenius. 1592 – 1670

Kennis en wijsheid

Comenius begint dit fragment met: *Wat zijn rijke mensen zonder wijsheid anders dan volgegeten varkens?*

Zo daar kunnen we het mee doen.

Vervolgens geeft hij een mooie uiteenzetting hoe noodzakelijk het is dat mensen die op de een of andere manier boven de anderen staan, zoals koningen en regeringsfunctionarissen in wijsheid moeten worden onderwezen, want alleen met verstand kan men leiding geven. Hoe meer iemand boven de anderen uitsteekt, hoe meer onderwijs hij nodig heeft.

Er tegenover zet hij nog zo'n boude uitspraak: *Wat zijn armen, die geen verstand hebben van de dingen om hen heen anders dan beladen ezels?*

Zij hebben kennis nodig om opgegeven opdrachten te begrijpen en uit te voeren, licht hij toe.

Hij besluit het fragment dan ook met de woorden: *Wee degenen die onderwijs versmaden en*

onderricht afwijzen. Hun hoop is ijdel, hun moeite vergeefs en hun daden zijn zonder zin.
Een mooie uitspraak om over te filosoferen.

4 juli Michel de Montaigne 1533 – 1592
Het doel van het onderwijs

Dit fragment sluit mooi aan op het vorige.

Volgens Montaigne leert het onderwijs ons niet wat deugd *is*, maar alleen hoe je het woord moet vervoegen en wat de definitie en de etymologie ervan is. Goed onderwijs behoort je oordeel en karakter te veranderen. Montaigne laat dat zien aan de hand van het verhaal over Polemon die, nadat hij naar de lezing van Xenocrates had geluisterd, een ander leven ging leiden. En dat zou volgens Montaigne nu precies het resultaat van goed onderwijs moeten zijn.

28 juli Epictetus 50 – 130
Wijsheden

Wat is toepasselijker dan dit onderwerp ‘wijsheden’ af te sluiten met de wijsheden van Epictetus? Spinoza haalde ook veel van zijn wijsheden uit het ‘handboekje van Epictetus’.

Ik citeer letterlijk een paar uitspraken, die tot nadenken stemmen.

- *Probeer niet in te gaan tegen dingen die niet in uw macht liggen, maar richt uw afkeer op datgene wat tegennatuurlijk is onder de dingen die wel in uw macht liggen.*

- *Het zijn niet de dingen zelf die mensen in verwarring brengen, maar hun meningen omtrent die dingen. Zo is ook de dood helemaal niet vreesaanjagend, maar de mening daarover maakt hem angstwekkend.*

Kortom we creëren al die verwarring alleen maar zelf.

Een mooi onderwerp om daarover eens bij onszelf te raden te gaan.

Hedendaagse problematiek

3 januari Bruno Latour 19147 – 2022
Migratie

We beginnen dit thema maar meteen met het grote huidige kabinetsprobleem.

Latour stelt in dit fragment het volgende aan de orde: *Europa is in het verleden bij alle volken binnengevallen, nu komen alle volken op hun beurt naar Europa.*

En daarmee staat Europa voor het probleem: *Hoe organiseren we ons om vluchtelingen op te vangen.*

Maar Europa is zelf ontstaan doordat het de bodem van anderen heeft bezet en verwoest. Op elke straathoek draagt het de sporen van veldslagen en gevechten en elke Europeaan is verbonden met alle anderen. Is migratie dus eigenlijk wel een hedendaags probleem?

Iets voor het kabinet om over te filosoferen?

20 maart Henry David Thoreau 1817 - 1862
Burgerlijke ongehoorzaamheid

Hoewel het lijkt dat burgerlijke ongehoorzaamheid iets is van deze tijd, blijkt het gezien de tijd waarin Thoreau leefde, toen ook al te bestaan.

Hij stelt dat er onrechtvaardige wetten bestaan en het is aan de burger of hij daar blindelings aan wil gehoorzamen of er tegen in opstand wil komen.

Bij dat laatste moet men eerst kijken of het middel daarbij niet erger is dan de kwaal. Maar als de onrechtvaardigheid van dien aard is dat men verplicht is om tegen zijn wil onrechtvaardig te handelen, dan moet men daar niet aan meewerken en is er maar één advies: breek de wet!

26 mei Gianni Vattimo 1936 – 2023

Kerk en homoseksualiteit

Een zeer actueel onderwerp waarmee we dagelijks via allerlei nieuwskanalen worden geconfronteerd.

Vattimo begint zijn fragment met: *Ik ging niet meer naar de kerk vanaf het moment dat ik enerzijds in de filosofische studie steeds meer redenen vond om de ‘christelijke’ metafysica als onhoudbaar te beschouwen en anderzijds toen ik op het persoonlijke vlak een gevoelsleven probeerde te ontwikkelen, vrij van het neurotische schema van zonde en biecht.*

Alle elementen van de rest van het fragment staan eigenlijk al in deze ene zin.

Bij het lezen van zijn verdere persoonlijke betoog kwam bij mij twee uitspraken op.

Éé n.a.v. de documentaire ‘God ik ben gay’ Dominee Paul Visser zegt daarin: ‘Als jij andere keuzes maakt dan ik, dan is dat iets tussen God en jouw hart.’ En de tweede komt van een kennis van mij: “Op mijn zeventiende ben ik de kerk uitgelopen en voor mijzelf begonnen”.

2 juli John Locke 1632 – 1704

Fanatisme

Door de eeuwen heen zijn er vele oorlogen om het geloof gevoerd. Al op de lagere school leerden we over de kruistochten en de christenvervolging.

Momenteel is wat geloofsfanatisme betreft de IS en het jihadisme een hot item.

De 17^e eeuwse John Locke hield zich daar ook al mee bezig. Hoe sterk geloofsfanatisme is illustreert Locke met het voorbeeld van een volledig berooide groep christenen, die aangekomen in een heidens land vriendelijk worden ontvangen, te eten krijgen, een huis krijgen en zich vermengen met de bevolking. Eenmaal gesetteld dwingen ze deze gastvrije en onschuldige heidenen zich te bekeren tot het christendom en wie dat niet wil, wordt om het leven gebracht en hun goederen en land afgenomen. In dit voorbeeld ging het om christenen, maar ditzelfde gebeurt momenteel ook in de landen om ons heen waar onder druk van extreem fanatieke moslimgroeperingen ieder andersdenkende en ook hun eigen meer wereldse burgers van al hun rechten worden beroofd en uitgemoord. Religie en de zogenaamde heil van de ziel dienen slechts als voorwendsel voor roofzucht en heerschappij.

11 september Cornelis Verhoeven 1928 – 2001

Idealisme kan tot terreur leiden

Het onderwerp van dit fragment staat denk ik niet voor niets op deze datum. Het Nine-Eleven staat levenslang in ons geheugen gegrift.

Verhoeven begint dan ook met: *De folteraar staat in dienst van een ideaal, hij is een idealist. En idealisme is levensgevaarlijk.* Idealisten willen iets groots bereiken en als het hen niet lukt de medemens daartoe te overtuigen, veranderen ze in tirannen. Hij kan de gelijktijdigheid van twee geloven of twee waarheden niet verdragen en wil de wereld naar zijn hand zetten. Met alle gevolgen van dien, zoals we op 11 september 2001 hebben ervaren.

13 september Roger Scruton 1944 – 2020

Milieuactivisme

Om nog even bij idealisme te blijven; ook milieuactivisten zijn in oorsprong idealisten. Volgens Scruton wijzen milieuactivisten de grote spelers in de markt, zoals de olieconcerns, autoproducenten etc. als de boosdoeners aan, maar zien daarbij het gevolg aan voor de oorzaak. De vrije economie wordt namelijk aangedreven door de individuele vraag. De oplossing ligt dus niet in het afschaffen van de vrije economie, maar in het aanpassen van onze vraag en onze begeerten in te tomen.

13 oktober Roger Scruton 1944 – 2020

Klimaatverandering

Aansluitend op het vorige fragment buigt Roger Scruton zich ook over klimaatverandering. Onheilsprofeten en heilsreligies gaan volgens hem als volgt te werk:

Eerst confronteren ze de mensen met een situatie van louter wanhoop om vervolgens in de vorm van een allesomvattende leer verlossing aan te bieden. De huidige nadruk op klimaatverandering moet ook in dit licht worden gezien. De opwarming van de aarde is een transcendentiaal vraagstuk dat vergeleken wordt met de erfzonde die op ons allen drukt en ons als een laatste oordeel boven ons hoofd hangt. Dit wordt dan ook dankbaar aangegrepen om een politiek probleem te veranderen in een morele en spirituele uitdaging. Als mensen hier een tegenreactie op geven, wordt hen verweten dat ze het geloof ondermijnen, want de opwarming is 'het trompetsignaal van de engelen uit de hemel, dat we zo niet door kunnen gaan'. Zullen we het toch maar bij een politiek probleem houden?

Als laatste heb ik een aantal fragmenten eruit gehaald, die na de voetbalwedstrijd tussen Ajax en Maccabi Tel Aviv op donderdag 7 november de gemoederen bezig houden.

7 oktober Jean-Paul Sartre 1905 - 1980

Antisemitisme is geen Joods probleem

Hoewel Sartre als Fransman bij zijn pleidooi alleen van Frankrijk uitgaat, komt het universeel gezien op hetzelfde neer.

Hij begint met een uitspraak van Richard Wright: *Er is geen negervraagstuk in de VS, maar slechts een vraagstuk der blanken*. Op dezelfde manier kunnen we volgens Sartre zeggen dat antisemitisme geen Joods probleem is, maar het onze. Het is dus onze zaak.

Vervolgens geeft hij een uitgebreide uiteenzetting hoe men zich hierin het best kan groeperen om het te bestrijden, waarbij duidelijk wordt gemaakt dat het lot der Joden ieders lot is. Hij besluit zijn fragment met de woorden dat geen enkele Fransman vrij zal zijn zolang de Joden niet ten volle van hun rechten kunnen genieten en geen enkele Fransman in veiligheid zal leven, zolang een Jood in Frankrijk zal moeten vrezen voor zijn leven.

10 december Ayn Rand 1905 – 1982

De rechten van de mens

Het recht op het leven is de bron van alle rechten en het recht op bezit is de enige mogelijkheid tot verwezenlijking hiervan. Zonder eigendomsrecht zijn er geen andere rechten mogelijk. De mens moet in zijn levensonderhoud voorzien en heeft dus recht op het product van zijn werk. Recht op bezit is recht op vrijheid van handelen en schending daarvan betekent dat men zijn eigenwaarde moet opgeven. Dit laatste gaat altijd gepaard met geweld.

En volgens de Onafhankelijkheidsverklaring zijn er twee potentiële schenders van de rechten van de mens: 1. de misdadigers en 2. de overheid. En is de tweede niet de gelegaliseerde versie van de eerste? Een interessante stelling om over te discussiëren.

21 december José Ortega y Gasset 1883 – 1955

Wie heeft de heerschappij in de wereld?

Ortega doet in dit fragment de verontrustende uitspraak dat “als Europa in de nabije toekomst zijn leidersrol zou verliezen, de onvermijdelijke consequentie al zijn dat de beste deugden en kwaliteiten van de Europese mens verdwijnt”. Hij ziet dat onvermijdelijk gebeuren, waarbij dit oude continent, met in zijn kielzog de rest van de wereld, na anderhalve generatie wegzakt in een morele lethargie, intellectuele onvruchtbaarheid en barbarij. Net zoals de Griekse en Romeinse beschaving destijds ten onder zijn gegaan. Europese heerschappij, discipline en verantwoordelijkheidsbesef is dus een must om dit te voorkomen.

In hoeverre kan onze huidige EU dit doemscenario van Ortega voorkomen?

En in hoeverre gaat de zeggenschap van Trump en Poetin daarin een rol spelen?

Opnieuw een onderwerp om over na te denken.

Ik wil deze (korte) recensie besluiten met een fragment van Cornelis Verhoeven, die op dit mooie boek van toepassing is.

16 juli Cornelis Verhoeven 1928 - 2001

Boeken hebben

Wat is een ware boekenliefhebber?

Als men alleen boeken wil *lezen*, volstaat de bibliotheek.

Het *bezitten* van boeken is van een andere orde dan het lezen van boeken. De liefde voor het boek is alleen te bevredigen door het bezitten ervan. In het woord boekenliefhebber zit niet voor niets het woord hebben.

Een mooi boek dat men niet zelf heeft, is lang zo mooi niet als één dat men bij zich heeft en elk ogenblik uit de kast kan nemen.

Dit Filosofisch Dagboek is dan ook niet alleen een prachtig boek om uren in te lezen maar ook een mooi bezit. Het is niet alleen waardevol voor jezelf, maar het is ook een perfect cadeau voor relaties, vrienden en geliefden die geïnteresseerd zijn in de diepere vragen van het leven.

Ik zet het dan ook met plezier in mijn boekenkast en zal het daar zeker regelmatig uithalen om te lezen en te herlezen en alle wijsheden die er in staan te overdenken.

Ik hoop dat ik u daar ook toe heb kunnen inspireren en wens u vele uren leesplezier.

© Gonny Pasma – Sakkers

www.spinozakringsoest.nl

15 december 2024

[Bart Wallet](#) is ondernemer, studeerde theologie, maar ‘bekeerde’ zich tot de filosofie, van het 'weten' tot het niet-weten.